

บทที่ 8

ภาษาอุปมา : บริบทและการเปรียบเทียบ

จุดมุ่งหมาย

เมื่อท่านได้เรียนบทเรียนนี้แล้ว จะต้องแสดงความรู้ต่อไปนี้ได้

- บอกตัวอย่างภาษาอุปมาในข้อความที่กำหนดให้หรือข้อความที่ท่านได้พบมาแล้ว อธิบายได้ว่า ภาษาอุปมาทำหน้าที่อย่างไร
- จำแนกชนิดของภาษาอุปมา และบอกตัวอย่างหรือหาตัวอย่างภาษาอุปมาแต่ละชนิดได้ ถูกต้อง
- อธิบายให้เหตุผลได้ว่า ภาษาอุปมาใช้ได้เหมาะสมหรือไม่เหมาะสมในบริบทที่มันปรากฏ
- ตีความหรือบอกความหมายซึ่งประกอบด้วยภาษาอุปมาจากข้อความที่กำหนดให้อ่าน

ทบทวนเรื่องในบทก่อนและแนะนำเรื่องที่จะเรียนในบทนี้

ในบทที่แล้ว เราได้ศึกษาการใช้ภาษาสองชนิด คือภาษาบอกข้อเท็จจริงกับภาษาของความเชื่อ โดยได้แยกความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ใช้แทน (map) กับสิ่งที่ถูกแทน (territory) คือระหว่างถ้อยคำกับสิ่งที่ถูกกล่าวถึง พร้อมทั้งพิจารณาว่า มีกรณีใดบ้างที่สิ่งที่ใช้แทนกับสิ่งที่ถูกแทนมาปะปนกันจนเกิดความยุ่งเหยิง

นอกจากนั้นเรายังได้พิจารณาผู้เขียนที่ใช้บริบทของคำหรือวลีควบคุมความหมายให้ผู้อ่านได้เข้าใจ และอภิปรายถึงวิธีการบางอย่างซึ่งผู้เขียนควบคุมมโนทัศน์ (concept) ของผู้อ่าน โดยใช้กลวิธีสร้างอิทธิพลเกี่ยวกับการรับรู้ไปยังผู้อ่าน โดยการเลือกสรรคำ การคัดเลือกข้อเท็จจริงกับให้รายละเอียด และการเน้น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวผู้อ่านสามารถประเมินคำข้อเท็จจริงในรายงานของผู้เขียน อันมีผลสะท้อนต่อความคิดเห็นและความเชื่อของผู้อ่าน

สำหรับในบทต่อไปนี้เป็นการศึกษาการใช้ภาษาอุปมา ทั้งในแง่ของหน้าที่การจัดจำพวก (ชนิด) และการค้นหาความหมาย (ตีความ) ในข้อความที่เป็นภาษาอุปมา ซึ่งมีความซับซ้อนมากกว่าภาษาบอกข้อเท็จจริงและภาษาเกี่ยวกับความเชื่อ

กระบวนการของการอุปมา

ในบทที่ 1 เราได้ให้นิยามภาษาอุปมาไว้ว่า เป็นการประกอบความหมายของคำโดยผ่านการเปรียบเทียบ (comparison) เมื่อผู้เขียนได้ใช้วิธีอุปมา เขาจะนำเอาสิ่งสองสิ่งหรือตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไป หรือนำเอาสมโนทัศน์สองอย่างหรือตั้งแต่สองอย่างขึ้นไป มารวมกันเป็นความคิดอย่างหนึ่ง ในทางปฏิบัติก็คือผู้เขียนนำเอาคุณสมบัติหรือลักษณะของคำหนึ่งขยายไปสู่คำอื่น ทั้งนี้เพื่อขยายความเข้าใจของผู้คนที่อ่านคำ ๆ แรก กระบวนการดังกล่าวทำให้ความหมายของคำ ๆ แรกแคบเฉพาะเจาะจงลงไปหรือมีตัวตนให้ประจักษ์ได้ง่ายยิ่งขึ้น¹

นอกจากนั้นวิธีการของอุปมา ไม่ได้บอกความหมายอย่างตรงไปตรงมา ชนิดที่เป็นความหมายตามตัวอักษรหรือความหมายโดยอรรถ (Denotation meaning) แต่บอกความหมายที่เนะไว้อย่างนัย ๆ อันเป็นความหมายโดยนัย² (Connotation meaning) ตัวอย่างเช่น

ก. รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ประกาศใช้แล้วหรือมีผลบังคับใช้แล้ว

ข. รัฐธรรมนูญฉบับใหม่คลอดแล้ว

จะเห็นว่าตัวอย่างในข้อ ก. เป็นการกล่าวอย่างตรงไปตรงมา ส่วนตัวอย่างในข้อ ข. ใช้วิธีเปรียบเทียบเป็นนัย ๆ ว่ารัฐธรรมนูญมีภาวะคล้ายกับทารกในครรภ์มารดา ซึ่งสามารถคลอดออกมาได้อย่างกับทารก ซึ่งตามปกติแล้วเราใช้คำว่าคลอด กับคนแค่นำคำนี้ไปใช้กับรัฐธรรมนูญอันเป็นข้อบังคับของบ้านเมือง ตัวอย่างในข้อ ข. จึงไม่ได้ให้ความหมายอย่างตรงไปตรงมาจัดว่าเป็นภาษาอุปมา ส่วนตัวอย่างในข้อ ก. ไม่เป็นภาษาอุปมา

ขอให้ดูตัวอย่างข้อความต่อไปนี้เพิ่มเติม จะทำให้เข้าใจภาษาอุปมาได้ดียิ่งขึ้น

ค. กฎหมายใช้หมวกกันน็อกแข็งแล้ว

ง. กฎหมายใช้หมวกกันน็อกถูกคว่ำในสภา

จ. กฎหมายใช้หมวกกันน็อกเพิ่มดีส่วนมากในสภา

ฉ. บ้านเมืองต้องมีชื่อมีแป๊ะจึงจะสงบเรียบร้อย

ช. บ้านเมืองต้องมีกฎหมายข้อบังคับจึงจะสงบเรียบร้อย

ตัวอย่างข้อ ค. ง. ฉ. เป็นลักษณะของภาษาอุปมา เพราะมีลักษณะของความหมายที่เป็นนัย ส่วนตัวอย่างข้อ จ. และ ช. ไม่เป็นภาษาอุปมา เพราะกล่าวอย่างตรงไปตรงมา เมื่อเวลาอ่านภาษา

¹Susan Witting, Franklin Holcomb, and Anne Dunn, *op.cit.* p.72.

²การแปลภาษาอุปมาเป็นภาษาข้อเท็จจริงจึงมักประสบความลำบาก ขอให้ดูตัวอย่างเรื่องการถอดคำประพันธ์จากหนังสือแนวทางศึกษาวรรณคดี ภาษา การวิจักษ์ และวิจารณ์ บทที่ 7 ของประสิทธิ์ กายย์กลอน.

อุปมา ผู้อ่านจึงจำเป็นต้องเข้าใจความหมายที่เน้นไว้เป็นนัย ๆ แล้วจึงคิดต่อไปว่า ความหมายที่กล่าวไว้เป็นนัย ๆ น่าจะหมายถึงอะไร ซึ่งจะกล่าวถึงในตอนต่อไป

หน้าที่ของภาษาอุปมา

ภาษาอุปมามีหน้าที่สำคัญอย่างหนึ่ง คือช่วยสร้างภาพพจน์หรือทำให้เกิดภาพในจิตแก่ผู้อ่าน ได้กว้างขวางกว่าภาษาบอกข้อเท็จจริงและภาษาของความเชื่อ เพราะภาษาชนิดนี้ชี้แนะความหมายไว้เพียงนัย ๆ ผู้อ่านต้องใช้มโนทัศน์หรือจินตนาการของตนเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ เป็นการท้าทายหรือยั่วให้ผู้อ่านคาดคะเนหรือเดาความหมายของผู้เขียนด้วยความตั้งใจ นอกจากนี้ภาษาอุปมายังช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์ได้มากกว่าภาษาทั้งสองชนิด เราจึงมักพบว่า กวีใช้ภาษาชนิดนี้เร้าอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านได้ผลดียิ่ง เช่น สมมุติว่า กวีพลัดพรากจากนาง และต้องการเขียนบรรยายความรู้สึกของตนออกมาในทำนองว่า อาลัยอาวรณ์ถึงนางอันเป็นที่รักมาก หากใช้ภาษาธรรมดาเพื่อบอกกล่าวความรู้สึกว่า “คิดถึงเจ้ามาก” หรือ “ข้าฯ เป็นห่วงเจ้าเหลือเกิน” หรือ “ข้าฯ อาลัยอาวรณ์ถึงเจ้ามาก” ฯลฯ จะเห็นว่า แม้จะเป็นภาษาบอกเล่าความรู้สึก แต่ก็ไม่เร้าอารมณ์และกระเทือนใจผู้ฟังมาก แต่ถ้าใช้ภาษาอุปมาอย่างนายนิรินทร์เขียนถึงคนรักว่า

“เอียงอกเทออกอ้าง	อวดองค์ อรเอย
เมรุชบสมุทรดินลง	เลขแต่้ม
อากาศจักจางผจง	จารึก พอดุ
โถมแม่หยาดฟ้าแย้ม	อยู่ร้อนฤาเห็น

เมื่ออ่านแล้วจะรู้สึกว่กระเทือนใจกว่าการใช้ภาษาบอกความรู้สึกธรรมดา เพราะนายนิรินทร์ใช้ภาษาเปรียบเทียบความรู้สึกของเขาที่มีต่อนางว่า แม้เขาจะเอียงอกเทความรักออกมาให้นางเห็น และใช้เขาพระสุเมรุจุ่มลงไปในมหาสมุทรแล้วเขียนบรรยายความรักของเขาที่มีต่อนางลงแผ่นฟ้า ก็ไม่สามารถหาคำมาบรรยายความรักให้หมดได้ นางผู้เป็นที่รักจะเป็นทุกขร้อนอย่างไรก็ไม่ทราบได้ เช่นนี้ช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดความกระเทือนใจและเกิดความรู้สึกร่วมกับผู้แต่งด้วย ส่วนภาพในจิตหรือมโนภาพที่เกิดแก่ผู้อ่านคือ ความรู้สึกต่อคนรักมีมากที่สุดที่จะรำพัน

การค้นหาคำความหมายในภาษาอุปมา

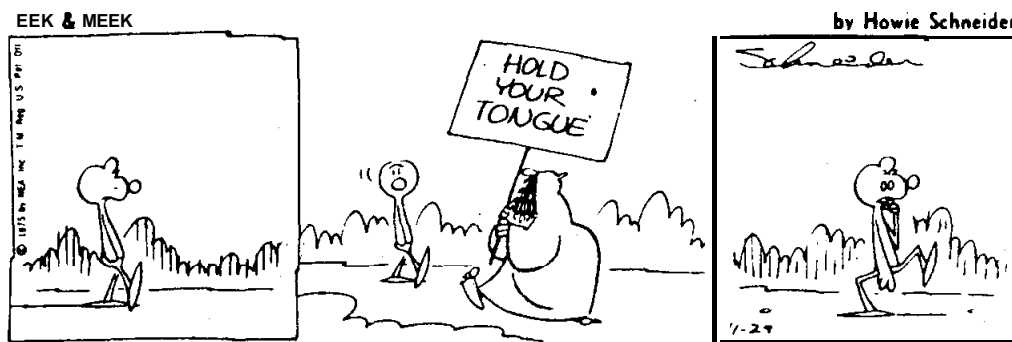
ข้อความที่ใช้ภาษาอุปมาเข้าใจยากกว่าภาษาทั้งสองชนิดที่กล่าวมาแล้วสำหรับผู้อ่าน ทั้งนี้ด้วยเหตุผลสำคัญสองประการคือ

เหตุผลประการแรก ภาษาอุปมาไม่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มันกล่าวถึง (ซึ่งในกรณีนี้ภาษาบอกข้อเท็จจริง และภาษาเกี่ยวกับความเชื่อมีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งที่มันกล่าวถึง)

ถึงได้แม่นยำกว่า) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดจากที่ยกมาแล้วในตอนต้น คือ เรารู้ความหมายของคำว่า “แท่ง” ซึ่ง หมายถึง “การคลอดก่อนกำหนด” แต่ในภาษาอุปมากลับนำเอาคำนี้มาใช้เปรียบเทียบกับกฎหมาย และมีความหมายไม่เหมือนกับในความหมายของคำเดิม คือเมื่อใช้ว่า “กฎหมายแท่ง” กลับมีความหมายในทำนองว่า กฎหมายแพ่งโทษคชณะแนงเสียงในสภก ซึ่งไม่สามารถนำมาบังคับใช้ได้ คำว่า “แท่ง” ที่นำมาใช้กับกฎหมาย จึงไม่มีความหมายเกี่ยวข้องโดยตรงกับคำว่า “แท่ง” ของคำเดิม แต่เป็นความหมายเทียบเคียงคล้าย ๆ กันเป็นเงาที่เลื่อนลางของความหมายเดิม (การค้นหาคความหมายในภาษาอุปมา บางทีจึงมีผู้กล่าวว่า เป็นการค้นหาคความหมายที่เป็นเงา ๆ ของคำเดิมนั้นเอง) ภาษาอุปมาจึงไม่สามารถแปลความตามตัวอักษรได้ ถ้าแปลความหมายของภาษาอุปมาตามตัวอักษรเมื่อใด ความหมายที่ได้รับจะคลาดเคลื่อนไป นี่คืออุปสรรคข้อแรกที่จะเข้าใจภาษาอุปมา

เหตุผลประการที่สอง ที่ทำให้เข้าใจข้อความที่ใช้ภาษาอุปมาได้ลำบากก็มีผลสืบเนื่องมาจากประการแรก คือภาษาอุปมาได้กำหนดความสนใจหรือความตั้งใจและการมีส่วนร่วมของผู้อ่านอย่างเต็มที่ เพราะไม่ได้กล่าวแนะอย่างตรงไปตรงมา แต่กล่าวแนะไว้เป็นนัย ๆ ผู้อ่านจึงต้องคาดคะเนหรือเดาใจผู้เขียนเอาเอง ว่าผู้เขียนหมายถึงอะไร เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้อ่านต้องตั้งใจและเอาใจใส่ต่อข้อความที่อ่านเป็นพิเศษ จึงจะมีโอกาสค้นหาคความหมายได้ถูกต้องหรือค้นหาคความหมายที่ใกล้เคียงตามที่ผู้เขียนฝากไว้ได้ ถ้าผู้อ่านเป็นนักอ่านประเภทเฉื่อย (passive) ไม่คิดตีความตามไปด้วย โอกาสที่จะค้นหาคความหมายหรือสารที่ผู้เขียนฝากไว้ คงจะเป็นไปได้ยาก

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม การอ่านข้อความที่ใช้ภาษาอุปมา เป็นสิ่งท้าทายสำหรับผู้ที่ชอบคิดและมีส่วนร่วมกับผู้เขียน นับเป็นการอ่านที่ต้องใช้สมรรถภาพในระดับสูงกว่าการแปลความธรรมดา คือเป็นการอ่านเพื่อค้นหาคความหมายระหว่างบรรทัด ซึ่งไม่สามารถถอดออกมาตรง ๆ ตามตัวอักษรได้

ความขบขันของภาพการ์ตูนที่เกิดจากการแปลภาษาอุปมาตามตัวอักษร

การจัดจำพวกของภาษาอุปมา

ลักษณะของภาษาอุปมา (Metaphoric language) มีอยู่หลายอย่าง แต่ในที่นี้ขอแนะนำภาษาอุปมาที่ใช้กันมาก ซึ่งมักพบเห็นอยู่เสมอ เพื่อศึกษาวิธีการใช้ภาษาชนิดนี้บางประการ และใช้เป็นแนวทางสำหรับการค้นหาความหมายในภาษาชนิดนี้ จะทำให้เราเป็นผู้อ่านที่มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ยิ่งขึ้น

1. การกล่าวถึงสิ่งหนึ่งนำไปเปรียบเทียบกับอีกสิ่งหนึ่ง แต่สิ่งทั้งสองนั้นเป็นคนละเรื่องหรือต่างชนิดกัน หากแต่ว่าทั้งสองสิ่งนั้นมีจุดที่คล้ายคลึงกันบางจุดซึ่งนำมาเปรียบเทียบกันได้ และการเปรียบเทียบชนิดนี้มักมีคำว่าเหมือน หรือคำที่มีความหมายทำนองนี้ปรากฏอยู่ (Simile)³ ถ้าแยกลักษณะสำคัญของการเปรียบเทียบชนิดออกมาก็จะได้ดังนี้ คือ

ก. สิ่งหรือเรื่องซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับกันนั้นต้องต่างชนิดกัน เช่นถ้ากล่าวว่า “พระเจ้าริชาร์ดที่ 1 ทรงมีความเด็ดเดี่ยวเหมือนกับพระเจ้าเฮนรี่ที่ 5” ไม่ใช่เป็นการเปรียบเทียบชนิดนี้ หากแต่เป็นการนำมาเปรียบกันอย่างธรรมดา เพราะสิ่งซึ่งนำมาเปรียบเทียบกับกันนั้นมีลักษณะอย่างเดียวกันคือเป็นมนุษย์ทั้งคู่ หรือกล่าวว่า “หล่อนร้องเพลงเพราะเหมือนพี่สาว” ก็เข้าทำนองเดียวกับตัวอย่างแรก เป็นการกล่าวเทียบอย่างธรรมดาระหว่างสิ่งที่อยู่ในประเภทเดียวกัน คือ คนกับคน แต่ถ้ากล่าวว่า “พระเจ้าริชาร์ดทรงเด็ดเดี่ยวดุจสิงห์” เป็นการเปรียบเทียบชนิดนี้ เพราะสิ่งซึ่งนำมาเปรียบกันต่างชนิดกันคือ ระหว่างคนกับสิงห์

ข. ถึงแม้ว่าสิ่งซึ่งนำมาเปรียบกันนั้นจะต่างชนิดกัน แต่มีจุดหรือประเด็นที่คล้ายกันซึ่งนำมากล่าวเปรียบเทียบกันได้ชัดเจน เช่น “พระเจ้าริชาร์ดทรงเด็ดเดี่ยวดุจสิงห์” มีจุดซึ่งนำมาเปรียบเทียบกันได้ ซึ่งเป็นจุดร่วมของทั้งสองสิ่งนี้ คือ ความเด็ดเดี่ยวหรือความกล้าหาญ หรือ “เขาแข็งแรงเหมือนกับม้า” จุดหรือประเด็นซึ่งนำมาเทียบกันได้คือความแข็งแรง หรือความทรงพลัง ซึ่งมีอยู่ในตัวเขากับในตัวม้า

ค. การเปรียบเทียบลักษณะที่เหมือนกันของสองสิ่งนั้น มักมีคำว่าเหมือน หรือคำที่มีความหมายทำนองนี้ปรากฏอยู่ เช่น คำว่าเหมือน กล เหมือน ดุจ ดัง คล้าย แม้ แจก เช่น ย่อมเปรียบอย่าง เปรียบเหมือน ฯลฯ ใช้เป็นตัวกลางสำหรับเปรียบเทียบ

ตัวอย่างเช่น

“ผมของนางคำขลับเหมือนกินเดือนมืด และดุจสายน้ำไหล”

³ H. Martin, *Composition*, New Daihi : S Chand & Company, Ltd., 1979, p.183.

“ชีวิตของข้าพเจ้าก็เช่นเดียวกันหนังสือใหญ่เล่มหนึ่ง”

“อันธรรมชาติเกิดมาเป็นชาย ครั้นมิได้มีแม่เรือนจะทำการสิ่งใดก็มักจะขัดขวาง ไม่ใคร่สำเร็จ เสมือนเรือนไม่มีพื้น”

“เล่าปี่จิตใจเหมือนปลาได้น้ำ”

“อันความคิดวิทยาเหมือนอาวุธ”

“เจ้าพุดจาใช้ถ้อยคำวนเวียนเหมือนลูกหมาไล่กัดหางตัวเอง”

2. การกล่าวเปรียบเทียบระหว่างสิ่งสองสิ่งต่างชนิดกัน โดยไม่มีคำว่าเหมือนหรือคำที่มีความหมายทำนองเหมือนเป็นตัวกลางสำหรับเปรียบเทียบอย่างข้อ 1. แต่เปรียบเทียบของสองสิ่งนั้นในทำนองว่า สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง หรือสิ่งหนึ่งคืออีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งคำที่เป็นตัวกลางสำหรับเปรียบเทียบแบบนี้ได้แก่ “เป็น” หรือ “คือ” (Metaphor)⁴ และลักษณะการเปรียบเทียบบางที่มีลักษณะเป็นนัยของการเปรียบเทียบแบบแรก ตัวอย่างเช่น

“อุฐเป็นเรือของทะเลทราย”

“พระเจ้าริชาร์ดเป็นสิงห์ในการต่อสู้” (แต่ถ้ากล่าวว่า “พระเจ้าริชาร์ดต่อสู้คล้ายสิงห์” จัดว่าเป็นการเปรียบเทียบแบบแรก)

“การที่เขาได้พิสูจนฝีมือนับเป็นโอกาสของของเขา”

“ความหวังคือลมหายใจเฮือกสุดท้ายของคนเรา”

“โชคคือปุยนุ่นที่ลอยอยู่ในอวกาศหรือคือเรือที่ปราศจากหางเสือ”

“คว่ำถั่วเอาถั่วมาเป็นพื้นใส่ไฟ เมตีดถั่วในกระทะจะไหม้ก็เพราะถั่ว ถั่วรอกอันเดียวกันนั่นเอง เหตุใดจึงเร่งไฟเข้าให้หนักนัก”

3. การกล่าวเปรียบเทียบโดยใช้คำที่มีความหมายใกล้เคียงมาแทนกัน (Metonymy) คือคำที่มาแทนนั้นมีความหมายเชิงนัยแทนคำที่ต้องการกล่าวถึงได้ เช่น ใช้คำว่า “หลุมฝังศพ” แทนคำว่า “ตาย” เพราะความหมายเชิงนัยของคำว่า “หลุมฝังศพ” ก็คือ “ตาย” เป็นต้น ตัวอย่างเช่น

“ปากกามีอำนาจมากกว่าดาบ” (ปากกา = ข้อเขียนหรือบทประพันธ์ ดาบ = อาวุธ)

⁴ibid., pp.185-186.

“ชีวิตคือการต่อสู้ ตั้งแต่อยู่ในเปลจนกระทั่งเข้าโลง (เปล = เกิด โลง = ตาย)
“น้ำตาและรอยยิ้มอยู่คู่กับชีวิตเราเสมอ” (น้ำตา = ความทุกข์ รอยยิ้ม = ความ
สุข)

“หล่อนเกิดมาพร้อมกับก้อนเงินก้อนทองติดปากมาด้วย” (ก้อนเงินก้อนทอง =
ฐานะดีหรือร่ำรวยมาแต่กำเนิด)

“เขาเป็นราชาที่ไร้มงกุฎ” (มงกุฎ = ราชบัลลังก์)

“ทำเนียบขาว ประกาศว่า...” (ทำเนียบขาว = ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา)

4. การเปรียบเทียบในเชิงขัดแย้ง⁵ มีอยู่หลายลักษณะคือ

ก. การเปรียบเทียบที่ใช้คำส่วนหน้ากับส่วนหลังขัดกัน แต่แสดงความจริงอย่างใดอย่าง
หนึ่งออกมา (Paradox) เช่น

“บุตรคือบิดาของผู้ใหญ่”

“ส่วนย่อยยิ่งใหญ่กว่าส่วนรวม”

ข. การเปรียบเทียบที่ใช้คำคุณศัพท์ขยายขัดกัน (Oxymoron) เช่น

“ชีวิตคือความหวานชื่นอันขมขื่น”

“เขาเป็นคนโง่ที่ฉลาดที่สุดในกลุ่มนั้น”

“ความศรัทธาที่ขาดเหตุผลช่วยให้เขาทำถูกอย่างผิด ๆ”

ค. การเปรียบเทียบที่ขัดแย้งกัน โดยใช้คำหรือความที่ตรงข้ามกันมาถ่วงกัน
ในประโยค เพื่อให้มีน้ำหนักสมดุลกัน (Antithesis) เช่น

“พระเจ้าสร้างประเทศ แต่คนสร้างเมือง”

“รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย”

ง. การเปรียบเทียบที่ขัดแย้งกัน โดยใช้คำสั้น ๆ แต่มีความคมคาย การอ่านครั้งแรก ๆ อาจ
จะไม่เข้าใจความหมายที่ชัดเจน แต่ถ้าคิดให้ลึก ๆ จะมีสาระสำคัญและความคมคายแฝงอยู่
(Epigram) เช่น

“มนุษย์สร้างภาษาเพื่อปิดบังซ่อนเร้นความรู้สึกนึกคิดของเขา”

⁵ibid., pp.195-196.

“ผู้ที่สามารถทำได้ไม่สามารถสอนได้”

5. การกล่าวเปรียบเทียบสิ่งใดสิ่งหนึ่ง (อาจจะเป็นสิ่งไม่มีชีวิตหรือสิ่งที่เป็นนามธรรม) ให้มีลักษณะหรือคุณสมบัติเหมือนบุคคล ซึ่งเรียกกันว่าบุคลาธิษฐาน (Personification)⁶ ตัวอย่างเช่น

“ทะเลกำลังคำรามอย่างดุร้าย”

“เมื่อลมแรงพัดมา ต้นไม้ปรบมือกันเกรียวกราว”

“ลมหยอกล้อต้นข้าวในทุ่งสีทอง”

“ซากอิฐและกากปูนสะอื้นไห้ในยามค่ำคืน”

“พระจันทร์ลอยเศร้าอยู่บนฟ้า”

ตัวอย่างที่กล่าวมาเป็นการเปรียบเทียบสิ่งไม่มีชีวิตให้มีลักษณะบุคคล ต่อไปเป็นตัวอย่างการเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรมให้มีคุณสมบัติเหมือนบุคคล เช่น

“โอกาสได้มาเคาะประตูเรียกอีกครั้งหนึ่ง”

“ประสบการณ์เป็นครูที่ดีที่สุด แต่ต้องเสียค่าเล่าเรียนแพงที่สุด”

“ความเมตตาและความจริงได้พบกัน ความถูกต้องกับสันติภาพได้จุมพิตกัน”

“ความตายได้หมอบอยู่ตรงพระหัตถ์ที่เย็นเยือกของพระราชินี”

การเปรียบเทียบในเชิงบุคลาธิษฐานนี้ บางทีก็มีขนาดยาว และต้องการจะซ่อนความคิดหรือทัศนะอย่างใดอย่างหนึ่ง ตัวอย่างเช่น

เรื่องพัศตราภรณ์

อยู่มาวันหนึ่ง ความงามกับความน่าเกลียดได้มาพบกัน ณ ชายฝั่งทะเล และต่างพูดต่อกันว่า “เราไปอาบน้ำในทะเลกันเถิด”

ดังนั้นทั้งสองจึงเปลื้องผ้าออกแล้วลงว่ายน้ำ หลังจากนั้นขณะหนึ่ง ความน่าเกลียดกลับชายฝั่ง และสวมเสื้อผ้าด้วยพัศตราภรณ์ของความงาม แล้วเดินไปตามทางของตน

⁶ibid., pp.189-190.

เมื่อความงามขึ้นมาจากทะเล ไม่พบเครื่องแต่งกายของเธอ และเธอก็อายที่จะเปลือยกาย เพราะฉะนั้น เธอจึงแต่งตัวด้วยเครื่องนุ่งห่มของความเป็นสุภาพแล้วเดินไปตามทางของตน และทุกวันนี้ คนมักเข้าใจผิดระหว่างทั้งสองสิ่ง

มีบางคนเห็นใบหน้าที่ของความงาม จากเสื้อผ้าของเธอ ส่วนบางคนรู้จักใบหน้าที่ของความน่าเกลียด จากพัศตราภรณ์ที่ปกปิดไว้มิใช่ดวงตา

(คาลิล ยิบราน นักเขียน นิทานปรัชญาชีวิตของคาลิล ยิบราน หน้า 19.)

การเปรียบเทียบสิ่งที่เป็นนามธรรมให้มีลักษณะอย่างคนจากนิทานเรื่องนี้ มีสารหรือทัศนคติที่ไม่บอกกันตรง ๆ หากอนุমানจากเนื้อเรื่องทั้งหมด น่าจะมีสารสำคัญอยู่หลายฉบับคือ

1. ความน่าเกลียดมักมีสิ่งสวยงามปกปิดอยู่ชั้นนอก ในทางตรงข้ามความงามก็มักมีความไม่งามปกปิดอยู่ชั้นนอกเหมือนกัน

2. โดยมากคนเรามักมองความงามหรือความน่าเกลียดตรงเปลือกนอกหรือการแต่งกาย

3. ความงามที่แท้จริงเป็นสิ่งที่อยู่ภายในตัวคน ไม่ใช่จากเครื่องแต่งกาย

4. ผู้ที่น่าเกลียดพยายามปกปิดสิ่งที่ตนมีด้วยเปลือกนอกของความงาม ซึ่งไม่สามารถเปลี่ยนแปลงลักษณะดั้งเดิมภายในที่ตนมีอยู่ได้

หรืออาจจะตีความเป็นอย่างอื่นตามประสบการณ์หรือมโนทัศน์ที่ท่านมีอยู่ ซึ่งจะให้ข้อสังเกตว่า การเปรียบเทียบทำนองนี้ทำให้ผู้อ่านพยายามประสานมโนทัศน์ของตนกับมโนทัศน์ของผู้เขียนเป็นอันมาก เพราะไม่บอกความหมายกันตรง ๆ จึงเป็นการยั่วหรือท้าทายให้ผู้อ่านสนุกกับการอ่านมากกว่าอ่านภาษาบอกข้อเท็จจริงหรือภาษาของความเชื่อ

6. การเปรียบเทียบโดยการอ้างอิงหรือทำความเหตุการณ์ในอดีต หรือกล่าวอ้างงานเขียนเรื่องอื่น ๆ หรืออาจจะกล่าวอ้างชื่อสถานที่หรือบุคคลสำคัญ ฯลฯ (Allusion)⁷ การอ่านภาษาเปรียบเทียบจำพวกนี้ ผู้อ่านต้องมีภูมิหลังในสิ่งที่ผู้เขียนกล่าวถึง จึงจะเข้าใจข้อเขียนนั้นได้อย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างการเปรียบเทียบแบบนี้ เช่น ในนิราศนรินทร์ กล่าววว่า

“นทีสี่สมุทรม้วย	หมดสาย
ติมิงคล์มั่งกรนาศฉาย	ผาดส้อน
หยาดเหมพิรุณหาย	เหือดโลก แล้งแม่
แรมราศแสนร้อยร้อน	ฤเจ้าเรียมทน”

⁷ Susan Witting, Franklin Holcomb, and Anne Dunn, *op.cit.*, pp. 78-80.

โคลงบทนี้นายนรินทร์ได้เปรียบเทียบความอลัชยารมณ์ของเขาที่มีค่อนางว่า แม้สมุทรทั้งสี่ จะแห้งไป จนปลาติมิงคัล มังกร และนาคต้องเที่ยวหาที่ซ่อน และฝนไม่ตกเลยแม้แต่เม็ดเดียว จนโลกแห้งแล้งก็ดี แต่ความร้อนแสนร้อนนั้นยังไม่เท่าความร้อนด้วยความใคร่ในตัวนางผู้เป็นที่รัก ของเขา ถ้าหากว่าผู้อ่านไม่ทราบว่ นทีสี่สมุทรคืออะไร ปลาติมิงคัลคืออะไร อาจจะไม่สามารถเกิด มโนทัศน์ในข้อเขียนนี้ได้ กล่าวคือ นทีสี่สมุทรที่ผู้เขียนอ้างนี้ เป็นมหาสมุทรที่อยู่กลางระหว่าง ทวีปอุตตรกุรุ ทวีปอมรโคยาน ทวีปชมพู และทวีปบุพพวิเทห์ตามตำราไตรภูมิที่ว่า โลกมนุษย์มีสี่ ทวีป ส่วนปลาติมิงคัล เป็นชื่อปลาใหญ่ตัวหนึ่งในจำนวนเจ็ดตัวที่ปรากฏอยู่ในไตรภูมิ ซึ่งหนุททวีป ทั้งสี่นี้อยู่ ขอให้ดูตัวอย่างอื่น ๆ ที่ใช้กลวิธีเปรียบเทียบแบบนี้จากเรื่องเดียวกัน

“อุทโฆษรามสูรขว้าง	ขวานฉวาง
พรายมณีเมฆล้นาง	ล่อไหล้
อัมพรอุทรคราง	เรียบคร่ำ ครวญแม่
เสียงสุดเสียงฟ้าให้	ครุ่นแค้นครางตาย”
“หัวกระบือกบินทรราชร่ำ	รณรงค์ แลฤา
ตัดกระบานกระบือดง	เด็ดหัวน
สืบเสียรทรพิศง	คำเล่า แลแม่
เสมอพีเค็ดสมรดิน	ขาดด้วยคมเวร” เป็นต้น

7. การเปรียบเทียบเรื่องหนึ่งเรื่องใดหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยเขียนเป็นเรื่องราวในรูปของนิทานเปรียบเทียบ (Allegory)⁸ อาจเป็นนิทานเปรียบเทียบที่แสดงความคิดหรือสัจจะอย่างใดอย่างหนึ่ง หรืออาจเป็นนิทานที่สมมุติว่าสัตว์เป็นตัวละครพูดได้อย่างคน แล้วแสดงทัศนะความคิดหรือประสบการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเกี่ยวกับมนุษย์ การรับ “สาร” จากการเปรียบเทียบชนิดนี้ บางครั้งผู้อ่านต้องมีประสบการณ์ในชีวิตที่มากพอ จึงจะเข้าถึงมโนทัศน์ของเรื่องได้ แต่บางครั้งอาจจะสังเกตจากการกระทำของตัวละครในท้องเรื่องก็อาจจะตีความได้ ขอให้ดูตัวอย่างการเปรียบเทียบชนิดนี้นัก 2 เรื่อง

⁸ *ibid.*, p.84.

เรื่องที่ 1 ร่วมกันทำนา

สองพี่น้องร่วมกันทำนา

พอข้าวสุกจะเก็บเกี่ยวได้แล้ว พี่จึงบอกกับน้องว่า

“เราแบ่งกันแบบนี้ดีไหม คราวนี้พี่เอาแต่ส่วนบนของต้นข้าว น้องเอาส่วนล่าง
ไปก่อน”

น้องไม่ยอม ท้วงว่า

“แบ่งอย่างนี้ไม่ยุติธรรมเลย”

พี่จึงว่า

“ถ้าเช่นนั้น ปีนี้พี่เอาส่วนบนไปก่อน ไว้ปีหน้าน้องเอาส่วนบนไป พี่เอาส่วนล่าง
อย่างนี้ยุติธรรมไหม ?”

น้องจึงตกลง

พอเข้าปีใหม่ ถึงเวลาหว่านกล้า น้องจึงไปเร่งพี่ให้มาช่วยกันทำนา พี่กลับบอกน้อง
ว่า

“ไม่ต้องรีบร้อนดอก ปีนี้เรามาปลูกเผือกกันดีกว่า”

(วรรณไว พัทธินัย ขบวนการร้อยเล่มี่ หน้า 49-50)

จะเห็นว่านิทานเปรียบเทียบเรื่องนี้ สามารถอนุมานทัศนคติหรือสารจากเนื้อเรื่องทั้งหมดได้ว่า “คน
ฉลาดแกมโกงย่อมไม่ยอมเสียผลประโยชน์ของตนในทุกกรณี” ขอให้ดูเรื่องที่ 2 ต่อไป

เรื่องที่ 2 สุนัขจิ้งจอกกับราชสีห์

ในครั้งแรกที่สุนัขจิ้งจอกเห็นราชสีห์นั้น มันตื่นตระหนกตกใจจนแทบสิ้นสติ วิ่งหนีสุด
ฝีเท้าเข้าไปซ่อนตัวอยู่ในป่าไม้รก แต่แล้วในคราวพบราชาแห่งสัตว์ป่าในครั้งที่สอง ความกลัว
ค่อยคลายลง ไม่ทำให้ถึงแก่วิ่งหนีหัวซุกหัวซุนอย่างคราวแรก มันหยุดจ้องดูราชสีห์
ผ่านไปในระยะห่าง ๆ ซึ่งคะเนว่าปลอดภัย ครั้งที่สามก็พบอีก คราวนี้สุนัขจิ้งจอกเกือบจะ
ไม่มีความกลัวเลย ยิ่งกว่านั้นยังเกิดความกล้าพอที่จะเข้าไปอยู่ใกล้ ๆ ราชสีห์ และปราศรัย
ได้ถามทุกขุสัชของครอบครัวราชสีห์ จนกระทั่งคุ้นเคยกัน มีความชื่นชมยินดีที่จะได้พบปะ
กับราชสีห์อีกในโอกาสต่อไป ครั้นแล้วมันก็หันหลังให้ราชสีห์และเดินจากไปโดยไม่มีพิธิ
รีต้องในการรำลา

(ยศ วัชรเสถียร นิทานอีสป หน้า 42-43.)

นิทานเปรียบเทียบที่ใช้สัตว์เป็นตัวละครเรื่องนี้ ไม่ได้บอกความหมายกันตรง ๆ เช่นเดียวกัน เราต้องอนุมานจากเนื้อเรื่องทั้งหมด และใช้มโนทัศน์ที่เรามีอยู่ไปตีความหมายเพื่อค้นหาสาร ซึ่งสารที่ผู้แต่งบอกไว้ในตอนท้ายคือ “ความสนิทสนมคุ้นเคย ย่อมนำมาซึ่งความรู้สึกลึกซึ้งมีนัยอันไกลน” ท่านคิดว่าสารของเรื่องนี้จะเป็นอย่างอื่นได้หรือไม่

8. การเปรียบเทียบโดยการใช้แนวเทียบ (Analogy)⁹ การเปรียบเทียบแบบนี้เป็นการเทียบเคียงหรืออธิบายสิ่งที่ไม่คุ้นเคยตั้งแต่สองสิ่งในรูปของสิ่งที่คุ้นเคยกว่า หรืออธิบายความคิดหรือทฤษฎีที่เป็นนามธรรมยาก ๆ ตั้งแต่สองอย่างมาเทียบเคียงกันในรูปของนามธรรมที่เห็นได้ชัดกว่า เช่น

“พวกพระบำรุงรักษาหน่วยที่เขাপกครองอยู่ ทำนองเดียวกับคนเลี้ยงแกะบำรุงรักษาฝูงแกะของเขา”

“ผู้บริหารปกครองบ้านเมืองเหมือนกับกัปตันปกครองเรือ”

“การที่จะบอกว่าเรืออยู่ที่ใดในมหาสมุทร ผู้เดินเรือต้องบอกตำแหน่งจากจุดที่เส้นรุ้งกับเส้นแวงตัดกัน เช่นเดียวกับการบอกว่าบ้านตั้งอยู่ตรงไหนของเมือง ผู้อาศัยต้องบอกตำแหน่งที่เป็นชื่อถนน กับ เลขที่ของถนน ควบคู่กันไป”

การเปรียบเทียบแบบนี้บางทีมีการขยายให้รายละเอียดเพิ่มขึ้น แต่ลักษณะการขยายให้รายละเอียดเป็นการเทียบเคียงจุดของสิ่งที่กล่าวถึงให้ชัดเจนขึ้น ตัวอย่างเช่น อธิบายถึงความคิดเกี่ยวกับของแสงอาทิตย์ที่มีต่อโมเลกุลของคลอโรฟิลล์ ผู้เขียนได้เปรียบเทียบอนุภาคของแสงอาทิตย์เหมือนกับลูกปืนที่รัวออกมาจากกระบอกปืนกลว่า

“ทฤษฎีล่าสุดที่ค้นพบเกี่ยวกับเรื่องแสง ไม่ใช่เป็นคลื่นในทะเลของอีเธอร์ หรือพุ่งเป็นลำออกมาจากปลายท่อ แต่มันควรจะเปรียบเหมือนกับกระสุนจากปืนกลที่ทุก ๆ นาทีจะถูกรัวผ่านออกมาเป็นจังหวะอย่างสม่ำเสมอ กระสุนเหล่านี้คล้ายกับอนุภาคของแสงที่ยังมาอยู่ อนุภาคของคลอโรฟิลล์ ทำให้โมเลกุลของคลอโรฟิลล์สั่นสะเทือนเหมือนกระสุนปืนกลที่ยิงไปถูกเรือทำให้เรือโคลงเคลง ความบ้าคลั่งของอะตอมในแสงอาทิตย์เป็นอย่างเดียวกับกระสุนปืนกลที่รัวออกมาไม่หยุดหย่อน เมื่อเป็นเช่นนี้ทำให้พลังงานแยกออกมาจากโมเลกุลของ

⁹ John Ostrom, *Better Paragraphs*, New York : Thomas V. Cromwell Harper & Row, Publishers, 1978, pp.8748

กลอโรฟีล แล้วรวมตัวกันใหม่กับอะตอมของมันและจึงหยุดนิ่งซ่อนเอาไว้ในรูปของอาหาร”

(หมายเหตุ การให้เหตุผลแบบแนวเทียบ เป็นคนละเรื่องกับการเปรียบเทียบโดยการใช้แนวเทียบ โปรดดูรายละเอียดในบทสุดท้าย)

9. การเปรียบเทียบโดยเหน็บแนมขั้วล้อ (Irony)¹⁰ การเปรียบเทียบแบบนี้เป็นคำกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง แต่มีความหมายตรงข้ามกันกับที่กล่าวนั้น ตัวอย่างเช่น

“นั่ง ๆ มอง ๆ เดือนละสองหมื่น
หลับ ๆ ตื่น ๆ เดือนละหมื่นห้า
เดินไปเดินมาเดือนละห้าพัน
ทำงานทั้งวันเดือนละพันห้า
ดู ๆ คำ ๆ เดือนละห้าหมื่น”

จากตัวอย่างนี้เป็นการเหน็บหรือขั้วล้อในเชิงประชดบุคคลที่ทำงานสบาย รายได้งาม โดยเปรียบเทียบกับคนทำงานหนักหรือรายได้น้อย ขอให้ดูอีกตัวอย่างหนึ่งเป็นสติกเกอร์ที่ปิดบนรถเมล์

“คุณผู้หญิงนั่งชิดซ้าย
คุณผู้ชายนั่งชิดขวา
คนชราโปรดยืน”

ตัวอย่างนี้มีความหมายเหน็บแนมหรือประชดผู้โดยสารที่ไม่เอื้อเฟื้อที่นั่งแก่ผู้ชรา

การประเมินคำภาษาอุปมา

การอ่านภาษาอุปมาได้ถูกต้องด้วยความระมัดระวังและมีวิจารณญาณ คือควรจำแนกให้ได้เสียก่อนว่า ข้อเขียนนั้นเป็นภาษาอุปมาชนิดใด โดยพิจารณาจากรูปแบบต่าง ๆ ดังที่เรากล่าวมาแล้วข้างต้น

¹⁰ H. Martin, *op.cit.*, p.198

ประการต่อมาท่านจึงสามารถพิสูจน์หรือพิจารณาสิ่งที่ใช้แทน (maps) แต่ละอย่างคือสิ่งที่ใช้แทนที่จำเพาะเจาะจง (specified) หรือสิ่งที่ใช้แทนกล่าวโดยนัย (implied) ซึ่งผู้เขียนจับเอาสิ่งที่ใช้แทนทั้งสองอย่างนี้มารวมกันเข้าในรูปของภาษาอุปมา และในประการสุดท้าย ท่านควรพิจารณาถึงความเหมาะสมของการเปรียบเทียบเพื่อประเมินประสิทธิภาพของการเปรียบเทียบ เราได้มองถึงกิจกรรมสองอย่างที่เกี่ยวข้องกับการอ่านภาษาอุปมา คือ รู้จัก (recognition) กับ พิสูจน์ (identifying) ต่อไปเราจะได้พิจารณากันในประการหลัง คือ การตัดสินความเหมาะสมของการเปรียบเทียบในภาษาอุปมา โดยใช้เกณฑ์ต่อไปนี้คือ¹¹

1. การเปรียบเทียบนั้นเหมาะสมหรือไม่
2. การเปรียบเทียบนั้นสดหรือไม่
3. การเปรียบเทียบนั้นถูกอยู่กับร่องกับรอยหรือไม่

การเปรียบเทียบเหมาะสมหรือไม่

บทบาทหรือหน้าที่หลักของภาษาอุปมา คือเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับสิ่งอื่น ๆ เป็นการถ่ายทอดหรือถ่ายโอนคุณสมบัติส่วนหนึ่งของการเปรียบเทียบไปยังส่วนอื่น เช่น อนุภาคของแสงอาทิตย์เหมือนลูกกระสุนปืนกลที่ถูกขว้างออกมา และโดยมากการเปรียบเทียบชนิดนี้ เปรียบเทียบกันเฉพาะเรื่องหนึ่งเพียงเรื่องเดียว อาจจะเปรียบเทียบลักษณะของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือมโนทัศน์อย่างใดอย่างหนึ่งกับสิ่งอื่นหรืออย่างอื่น (จะเห็นว่าผู้เขียนมิได้ตั้งใจแสดงรายละเอียดของการยิงปืน รายละเอียดเหล่านี้เป็นเฉพาะตัวอย่าง) อะไรจะเกิดขึ้นถ้าการเปรียบเทียบที่จับคู่กันแล้ว ไม่เหมาะสม (สิ่งที่ใช้เปรียบเทียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบอุปมา กับ อุปมาไม่เข้ากันไม่ได้) ผลลัพธ์ก็คือจะทำให้ผู้อ่านงุนงง เช่น

เปรียบเทียบความไพเราะของเสียงดนตรีกับความงามของบุคคล
เปรียบเทียบกลิ่นของอาหารเหมือนกับความไพเราะของบทกวี
เปรียบเทียบความไพเราะของเสียงนักร้องกับความสามารถของนักกีฬา
เปรียบเทียบความเพลิดเพลินในการเล่นดนตรีกับประโยชน์ของกีฬา ฯลฯ

สิ่งที่น่าสนใจมาเปรียบเทียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบมีคุณสมบัติต่างกัน จึงเข้ากันไม่ได้

นอกจากนั้นการกล่าวโดยนัยไปเปรียบกับสิ่งใด สิ่งที่ถูกกล่าวโดยนัยถึงควรจะเป็นสิ่งที่ผู้อ่านรู้จักกันดี เช่น

เขาพูดมากเหมือนนกกระจอก

¹¹ Susan Witting, Franklin Holcomb, and Anne Dunn, *op.cit.* pp.86-89.

สิ่งที่กล่าวถึงในการเปรียบเทียบนี้คือ “นกกระจอก” ซึ่งเป็นนกที่คนส่วนมากรู้จักกันดีว่า ชอบส่งเสียงหววกหู เมื่อเปรียบเทียบคนที่พูดมากกว่า “เหมือนนกกระจอก” จึงทำให้เข้าใจได้ดีว่าอาการและลักษณะการพูดของคนนั้นเป็นอย่างไร การเปรียบเทียบที่กล่าวถึงไปถึงสิ่งที่ไม่รู้จักกันดี หรือคนส่วนมากไม่รู้จัก อาจก่อให้เกิดความสับสนขึ้นได้ง่าย ดังเช่น

กัญชาเป็นภาษาสากลในโลกปัจจุบันที่หยุดหยิด ฯลฯ

การเปรียบเทียบนั้นสดหรือไม่

คำว่าสด (fresh) ในที่นี้หมายถึงทันสมัย เหมาะแก่สมัยกาลเวลา การใช้ภาษาอุปมาที่สุด ก็คือ การใช้ภาษาเปรียบเทียบที่สื่อความหมายเหมาะแก่เวลาร่วมสมัย จริงอยู่ภาษาอุปมาดั้งเดิมในภาษาเรามาใช้อยู่แล้วเป็นจำนวนมาก แต่ภาษาอุปมาเหล่านี้บางคำได้ถูกเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ของคำ (พจนานุกรม) ไม่มีผู้นำออกมาใช้ และภาษาอุปมาบางคำหรือบางวลีก็มีผู้นำมาใช้กันจนเบื่อ หู เมื่อนำมาใช้กันในปัจจุบันก็ดูประหนึ่งว่า ผู้เขียนขาดความจริงใจ ไม่คิดสร้างสรรค์คำใหม่ ๆ หรือคิดทดลองนำคำใหม่ ๆ ไปใช้ในการเปรียบเทียบ คล้ายกับเป็นการจงใจดูถูกผู้อื่น ขอให้ดูตัวอย่างเปรียบเทียบต่อไปนี้ว่า ถ้าเป็นการเปรียบเทียบในสมัยดั้งเดิม ซึ่งเหมาะกับกาลในสมัยนั้น เช่นเปรียบเทียบทำนองว่า

หน้านางเหมือนพระจันทร์วันเพ็ญ คิ้วโค้งเหมือนคันธนู
ตาเหมือนดาเนือทราย แขนเหมือนวงช้าง ขาเหมือนต้นกล้วย ฯลฯ

แต่ปัจจุบัน หากใช้ภาษาเปรียบเทียบเช่นนี้ นอกจากไม่เหมาะกับกาลสมัยแล้ว ยังดูเป็นเรื่องที่น่าขบขันมากกว่า

การเปรียบเทียบนั้นได้ระเบียบสม่าเสมอหรือไม่

การใช้ภาษาอุปมาในลักษณะผสมกัน (mixed metaphors) โดยกล่าวรวม ๆ กันไป เพื่อต้องการให้เกิดมโนภาพอย่างใดอย่างหนึ่ง บางครั้งก่อให้เกิดความสับสนได้เหมือนกัน ดังตัวอย่างการกล่าวทำนองนี้

นักศึกษาสองคนนี้แตกต่างกันราวกลางวันกับกลางคืน
คนหนึ่งพลาดโอกาสดีในชีวิตเหมือนกับเรือที่อับปางในขณะที่
ที่อีกคนหนึ่งมีชื่อหอมหวานเหมือนกลิ่นดอกกุหลาบ แต่ทั้งสอง
คนมีสิ่งหนึ่งที่เหมือนกันคือมีความคิดสุดโต่งทางฝ่ายซ้ายจัด

จากตัวอย่างนี้อาจจะทำให้เรางงเพียงเล็กน้อย แต่ก็ไม่น่าประหลาดต่อข้อความที่อ่าน เพราะในขณะที่เราอ่าน เราสามารถเชื่อมโยงมโนภาพต่าง ๆ ที่ได้อ่านเข้าไปเป็นกลุ่มก้อนได้ แต่ถ้าเป็นมโนภาพที่ผสมกันดังในข้อความนี้ และไม่ได้ใช้ความคิดของเรามาจัดระเบียบให้ต่อเนื่องกัน เราก็จะอ่านได้อย่างยุ่งยากลำบากใจมาก ดังตัวอย่างเช่น

แต่นาทีต่อมาเขาเริ่มสงสัย เพื่อนหลายคนของเขาในโรงงานไว้ผมยาว และลูกชายเจ้าของโรงงานผู้ไม่เคยทำงานก็ไว้ผมยาวเหมือนกัน คนสองพวกนี้แตกต่างกันเหมือนหมัดมือกับหลังตีน คนพวกแรกทำงานหนักและสงวนรัก แต่พวกหลังตัวหอมเหมือนดอกไม้และว่างตลอดเวลา

แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ภาษาอุปมาแบบผสม (mixed metaphor) จะถูกนำมาใช้ในบางกรณี ดังเช่น การชุมนุมหรือการรวมมโนภาพต่าง ๆ (conglomeration of images) เพื่อต้องการให้เกิดผลอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยมากมักจะใช้ในเรื่องเกี่ยวกับการล้อเลียน ขำล้อ หรือเรื่องขำขัน ผู้เขียนเรื่องประเภทนี้ มักจงใจใช้ภาษาอุปมาแบบผสมลงไปเป็นกลวิธีอย่างหนึ่งในการเขียนล้อเลียน ตัวอย่างเช่น การบรรยายบุคลิกลักษณะของตัวเองของตัวละครตัวหนึ่งในเรื่อง Life on the Mississippi ของมาร์ค ทเวน ตอนหนึ่งว่า

ข้ามีขากรรไกรเป็นเหล็กกรุ่นโบราณ ปากเป็นทองเหลือง ท้องเป็นทองแดงของสัปเหร่อ จากป่าอาแคนซอส จงมองมาที่ข้า! ข้าเป็นมนุษย์ซึ่งคนทั่วไปขนานนามว่าเป็นผู้ทำให้ชีวิตตายในบัดดลและเป็นผู้ที่ทำให้เกิดความอ้างว้างเศร้าสลดแก่คลุมอยู่ทั่วไป พ่อของข้าคือเจ้าพายุ แม่ของข้าคือแผ่นดินไหว น้องชายคนกลางของข้าคืออหิวาตกโรค ซึ่งพำนักอยู่กับโรคฝีหนองเล็ก ๆ ของอีกด้านหนึ่งของแม่ของข้า

ความขบขันของการบรรยายเกิดจากความไม่เหมาะสมของการอุปมา ซึ่งเป็นความจงใจของผู้เขียนที่จะไม่ให้เหมาะสมเช่นนั้น กล่าวคือบรรยายมนุษย์ผู้หนึ่งว่า พ่อของเขาเป็นเจ้าแห่งพายุ แม่ของเขาคือแผ่นดินไหว น้องชายคนกลางคืออหิวาตกโรค กับยังบรรยายด้วยภาษาอุปมาที่พูดเกินความเป็นจริงและขาดความสม่ำเสมอ คือ “ขากรรไกรเป็นเหล็กกรุ่นโบราณ, ปากเป็นทองเหลือง, ท้องเป็นทองแดงของสัปเหร่อ” การใช้ภาษาอุปมาขยายเกินความเป็นจริงและไม่ได้ระเบียบเป็นคนละพวกคนละอย่างนำมารวมนั้น ทำให้เกิดความขบขันในการพรรณนา ซึ่งเป็นความจงใจของผู้เขียนอย่างแท้จริง

แบบฝึกหัด

1. จงยกตัวอย่างชนิดของภาษาเปรียบเทียบดังที่เรียนในบทนี้มาชนิดละ 1 ตัวอย่าง
2. จงพิจารณาว่าข้อความต่อไปนี้เป็นการเปรียบเทียบชนิดใดและมีความหมายอย่างไร
 - ก. เด็กพวกนี้คือดอกไม้ของประเทศสยาม
 - ข. แม้เราจะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดเป็นเจ้าโลก ก็ไม่มีวันที่จะเป็นเจ้าหัวใจใครได้
 - ค. เป็นศาสดาในนรกดีกว่าเป็นสาวกในสวรรค์
 - ง. น้ำตาและเสียงหัวเราะเป็นพี่น้องฝาแฝด
 - จ. การวิวาทที่ปราศจากความรักนั้น มีคำกล่าวเหมือนทองหยิบที่ลืมน้ำตาล

ข.	งามสองสุริยราชล้า	เลอพิศ นาพ้อ
	พ่างพัชรินทร์ไพจิตร	ศึกสร้าง
	ถารามเริ่มรณฤทธิ์	รบราพณ์ แลฤา
	ทุกเทศทุกทิศอ้าง	อื่นให้ไปเทียม

ข.	ทับใต้ทัพตั้งป่า	เป็นเรือน
	จากนุชมานอนเดือน	ต่างใต้
	ดรอมนตายแต่จักเขื่อน	กันยาก แลแม่
	เรือนดูเห็นเห็นไม้	ป่าไม้เป็นเรือน

3. จากตีความหมายจากข้อความเชิงขัดแย้งต่อไปนี้
 - ก. สุขภาพดีสำหรับว่าลิ้นยาวทำให้ชีวิตสั้น
 - ข. เมื่อไม่มีสิ่งที่เราชอบ ก็ต้องชอบสิ่งที่เรามี
 - ค. คนโง่พูดสิ่งที่เขารู้ แต่คนฉลาดรู้สิ่งที่เขาพูด
 - ง. ความดีไม่ต้องผูกพันกับความยิ่งใหญ่ แต่ความยิ่งใหญ่ต้องผูกพันกับความดี
 - จ. ใครรู้มากที่สุด เชื่อน้อยที่สุด
 - ช. ขวบปีของท่านที่ผ่านไประยะไหนเท่าใด หลุมฝังศพของท่านก็ยิ่งใกล้ตัวมาทุกที
 - ซ. เขามีกางเขนอยู่ที่หน้าอก แต่มีปีศาจอยู่ที่หัวใจ
 - ณ. คนจนต้องการเนื้อใส่กระเพาะ แต่คนมีต้องการกระเพาะใส่เนื้อ

4. จงยกตัวอย่างนิทานเปรียบเทียบมา 2 เรื่อง และบอกว่าเรื่องนั้นแทนความคิดสำคัญอะไร
5. จงบอกความหมายของภาษาอุปมาต่อไปนี้
- ก. วัชชราเป็นท่าเรือของความเจ็บป่วยทุกอย่าง
 - ข. สุนัขที่มีชีวิตดีกว่าสิงโตที่ตายแล้ว
 - ค. ในเวลามืด แมวมีสีเทาเหมือนกันหมด
 - ง. สุนัขไม่กินสุนัขด้วยกัน
 - จ. อย่าตัดสินต้นไม้จากเปลือกไม้
 - ฉ. ทุกคนเป็นสถาปนิกแห่งโชคชะตาของตน
 - ช. สีดำสองสีไม่ทำให้เกิดสีขาว
 - ซ. เลือดผู้ดีและเลือดไพร่มีสีเดียวกัน
 - ฌ. ภายหลังมีพายุ ความสงบก็เยี่ยมกราย
 - ฎ. เมฆทุกก้อนมีเส้นเงินอยู่ที่ขอบ
6. จงค้นหาตัวอย่างภาษาอุปมาจากหนังสือพิมพ์ที่เปรียบเทียบไม่เหมาะสม แล้วให้เหตุผลว่าไม่เหมาะสมอย่างไรตามหลักเกณฑ์ที่เรียนมาในบทนี้